

забезпечувати ґрунтовну та якісну експертизу дисертаційних робіт, що надходять на розгляд ради, об'єктивний та неупереджений їх розгляд під час засідань.

За час своєї роботи спеціалізована вчена рада Д 64.700.03 довела свою продуктивність. Так, за роки діяльності в ній було успішно захищено 121 дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (серед яких 46 дисертацій співробітників Харківського національного університету внутрішніх справ, 16 – ад'юнктів, 30 – здобувачів) та 25 докторських дисертацій (серед них 8 робіт співробітників Університету). Майже кожна третя дисертація з кримінального права, кримінології або кримінально-виконавчого права в Україні протягом 2016 року захищена в цій раді, що безумовно є свідченням її авторитету і продуктивності.

Наведені цифри яскраво підтверджують факт існування автентичної наукової школи, здобутки якої при відповідному творчому використанні можуть значною мірою підвищити ефективність діяльності університету в цілому. Вони виступають як своєрідні засоби та гарантії досягнення успіху, в тому числі й комерційного.

Одержано 10.11.2017

УДК 343.24(38)

Євгенія Сергіївна ЛОГВИНЕНКО,

викладач кафедри міжнародного і конституційного права факультету № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7687-843X>

ПОКАРАННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ ДРАКОНТА: ОЦІНКИ В ІСТОРІОГРАФІЇ

Діяльність Драконта та його законодавство має чималу історіографію. У вітчизняній історико-правовій літературі устійнилася негативна оцінка щодо надзвичайної жорстокості його законів. Найбільш показовими у цьому сенсі є роздуми Л. Ю. Гривняка про «наївне переконання законодавця, що засобами правового терору можна якщо не викоринити, то суттєво стримувати злочинність. Хрестоматійний приклад – закони Драконта. Як відомо, смертна кара вводилась навіть за крадіжку зерна чи овочів. Коли Драконта запитали, як можна пояснити таку жорстокість, він відповів, що меншого покарання ніж смерть не заслуговує будь-який злочин, а більшого не придумав». Далі дослідник цілком слушно зауважив, що надмірна жорстокість покарань (і це доводять сучасні наукові розробки з кримінального права) не стримує, а, навпаки, провокує нові злочини. Адже «дрібний злодюжка, упійманий на крадіжці жмені колосків з чужого поля, цілком може спробувати зберегти своє життя шляхом вбивства сторожа – цей додатковий злочин жодним чином не погіршує його становища (санкція одна – смерть), але дає певний шанс невикриття злочинного діяння» [1, с. 3].

Отже, така оцінка законів Драконта є доволі поширеною у вітчизняній історіографії. Інший погляд на це законодавство та закріплені у ньому покарання за скоєні злочини містяться у роботах І. Є. Сурікова [2; 3]. Вони заслуговують на особливу увагу, оскільки автор безпосередньо опрацював оригінальний текст документа та врахував останні здобутки зарубіжних античників права. Висновки, яких дійшов автор, вбачаються нам достатньо аргументованими і правильними. Основні з них доречно навести:

По-перше, «найближчою метою» першого афінського законодавства було припинення кровної помсти між аристократичними родами, поширення якої загрожувало стабільності поліса. Законодавство Драконта намагалося замінити кровну помсту більш цивілізованим судовим процесом [2, с. 42]. Це мало свої позитивні наслідки. Жорстоких міжособистих та політичних конфліктів у полісі стало значно менше, що вправило на зміцнення його державної влади.

По-друге, покаранням за вмисне та невмисне вбивство за законами Драконта було вигнання, а не смертна кара [2, с. 46]. Закони, що карали смертю майже за усі злочини, – чи то крадіжка, гультяйство або вбивство, – були приписані Драконту пізніше [3, с. 14–15].

По-третє, вбивство здебільшого вважалося не державним, а приватним злочином. Однак воно порушувало соціально-релігійні устої поліса. Законодавство Драконта пов'язувало усе

населення «певними загально визнаними процедурами», які вважалися необхідними, задля недопущення вбивці до осквернення релігійних святинь. Тим самим запобігаючи карі богів, яка могла бути наслана не тільки на злочинця, а на усе населення полісу [2, с. 50].

По-четверте, законодавець взагалі не визначав ніякого покарання за вбивство. Він встановлював умови вигнання та примирення з потерпілою стороною. Тобто законами Драконт запроваджував контроль держави над проявами кровної помсти, але повністю не ліквідував цей інститут [2, с. 50–51].

По-п'яте, Драконта не можна вважати реформатором права. Він не вирішував завдання, яке стояло перед Солоном, створити щось нове. Щодо причин появи нового законодавства І. Є. Суріков відзначив наступне: «По-суті, ми маємо справу з кропіткою роботою екзегета, за допомогою різноманітних прийомів трактування, що пояснюють положення звичаєвого права, які стали з плином часу темними та малозрозумілими навіть для аристократів-суддів» [2, с. 51].

За ради об'єктивності маємо зазначити, що автор визнає свою інтерпретацію законодавства Драконта не безспірною, а висновки – вважає такими, які не принижують «у наших очах кодифікацію афінського права», яка стала «першим на афінському ґрунті кроком від «передправа» ... до права», і, тим самим, зробила важливий внесок у процес розвитку поліса як держави [2, с. 52].

Дійсно, концепція І. Є. Сурікова може викликати дискусії з багатьох питань пов'язаних з історією, суттю драконівського законодавства та, навіть, із термінологією. Йдеться про термін «передправо», який вперше був застосований Луї Жерне (predit) [4] і який, на переконання автора, має право на існування, так як «більш чітко характеризує право періоду античності» [2, с. 52]. На нашу думку, наукова обґрунтованість терміну «передправо» викликає сумніви, Хоча б тому, що у теорії права він взагалі не застосовується.

Щодо висновків, яких дійшов І. Є. Суріков, то вони вбачаються логічними, послідовними, пов'язаними з суспільно-політичним та релігійним життям давніх Афін. Дійсно, законодавство Драконта не тільки значно обмежувало, а і підривало основи такого інституту як кровна помста. Людина, яка вбила (незалежно чи умисно, чи неумисно) ставала носієм «скверни», яка могла викликати гнів богів не тільки на злочинця, а на усіх хто мешкав разом із ним. Саме через це така особа не допускалася до релігійних святинь та обрядів. Кровна помста лише примножувала кількість таких людей. До того ж, вона як пережиток родового ладу ставала значною перешкодою розвитку поліса, становлення його державних інститутів та правової системи. Адже кровна помста стала суттєвою складовою, що робила боротьбу олігархічних груп за владу найбільш жорстокою. Враховуючи релігійний і політичний аспект логічним та доцільним було застосувати у Давніх Афінах саме таке покарання як вигнання. Задля відвернення гніву богів від полісу та послаблення внутрішньополітичної боротьби Драконтом і були визначені умови застосування такого виду покарання. При цьому, безперечно, смертна кара не скасовувалась. Лише більш чітко оговорювались причини її застосування. У цьому сенсі є прийнятним висновок американських дослідників Ф. Каругаті, Дж. К. Хадфілда, Б. Р. Вайнгаста, що закони Драконта «інституалізували» приватну ініціативу у межах афінської правової системи, впровадженням «низки процедур покарання для вбивць. Відповідно до яких, на родину жертви покладалась відповідальність за покарання злочинця, визначались дії під час та після судового процесу, грошові штрафи за заподіяну шкоду від вбивства і пропонувались способи примирення сторін. За допомогою цих заходів Драконт намагався припинити практику кровної помсти, яка призводила до нестабільності і неможливості суспільної та економічної солідарності» [5, с. 181].

Отже, реформаторство Драконта, на наш погляд, не має викликати сумнівів. Достатньо пригадати, що саме він створив суд ефетів на основі аристократичного Ареопага. Цей суд принципово визначав відмінність (зокрема, серед покарань, які були передбачені) між умисним та неумисним вбивством, розрізняв нанесення тілесних ушкоджень, підпал та отруєння, що вчинялись із метою вбивства людини [6, с. 90–91]. До закону Драконта про вбивства до злочинців застосувалася покарання у формі колективної відповідальності, що спиралася на особисті уявлення про злочин, що доволі часто закінчувалося новим актом насилля. Тепер закон визначав хто повинен доставити звинуваченого до суду, яких процедур треба дотримуватися під час та після суду і яке покарання мав понести звинувачений у порушенні закону. Таким чином, було розпочато процес складання певної системи покарань за вбивство.

Список бібліографічних посилань

1. Гривняк Л. Ю. Смертна кара в Античному суспільстві та її функції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 2. С. 1–8.

2. Суриков И. Е. Проблемы раннего афинского законодательства. М. : Языки славянской культуры, 2004. 144 с.
3. Суриков И. Е. Законодательство Драконта в Афинах и его исторический контекст. *Древнее право*. 2000. № 2 (7). С. 8–18.
4. Gernet L. Droit et institutions en Grece antique. P., 1982. Pp. 7–119.
5. Каругаті Ф., Хадфілд Дж. К., Вайнгаст Б. Р. Встановлення правопорядку у Давніх Афінах. *Актуальні проблеми економіки і права*. 2016. Т. 10, № 4. С. 176–199.
6. Бюттен А.-М. Классическая Греция. М. : Вече, 2006. 384с.

Одержано 02.11.2017

УДК 340:94(477)«1917»

Ігор Альбертович ЛОГВИНЕНКО,

кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри
теорії та історії держави і права факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1505-4418>

III УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ В ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Сто років тому, 7 (20) листопада 1917 року Українська Центральна Рада прийняла III Універсал, який проголошував утворення Української Народної Республіки. З прийняттям III Універсалу розпочався перший етап національного державотворення новітнього періоду історії України. Сьогодні у науковій літературі достатньо повно досліджено історію розробки даного документа та проаналізовано його зміст. Загальновизнаним є те, що основною причиною ухвалення УЦР III-го Універсалу став жовтневий переворот у Петрограді, коли до влади прийшли більшовики і утворили свій уряд – Раду Народних Комісарів. Керманічі Ради не визнали Раднарком як «загальноросійський» уряд, заявивши, що його повноваження не поширюються на Україну. 30 жовтня 1917 року на 7-й сесії УЦР було одностайно прийнято резолюцію про розширення компетенції Генерального Секретаріату. Крім існуючих відомств явочним порядком були створені нові: судове, військове, продовольче тощо. Наступного дня Центральна Рада фактично скасувала серпневу інструкцію Тимчасового уряду, яка значно обмежувала повноваження Генерального Секретаріату, залишивши під його юрисдикцією лише п'ять губерній із дев'яти. Влада Генерального Секретаріату була поширена на «усю відокремлену територію України, де більшість населення є українське» [1, с. 39–40].

1 листопада у фракціях УЦР почалися жваві дебати щодо можливості проголошення Української Народної Республіки. 3 листопада Генеральний Секретаріат видав звернення до українського народу у якому говорилось, що, незважаючи на політичну ситуацію у Петрограді, Україна повинна бути у складі «Федеративної Російської Республіки, як рівноправний, державний елемент». У зверненні також йшлося про необхідність скликання Всеукраїнських та Всеросійських установчих зборів, про прийняття невідкладних заходів з оборони краю тощо [1, с. 40].

Це звернення стало основою III Універсалу. 6 листопада текст документа було обговорено на засіданні Генерального Секретаріату і наступного дня прийнято Малою Радою (42 депутати проголосували – «за», 4 – «утримались») [2, с. 363].

Отже, III Універсал проголошував утворення Української Народної Республіки, «не відділяючись від республіки Російської і зберігаючи єдність її», визначав її територію. Заявляв про найголовніші демократичні принципи республіки: свободу слова, друку, віри, зібрань, страйків, недоторканності особи і мешкання. Генеральному Секретарству внутрішніх справ приписувалось вжити усіх необхідних заходів щодо забезпечення права національних меншин на самоврядування і можливість уживання їхніх мов у державних установах. Була скасована смертна кара, проголошувалася амністія усім політв'язням [3, с. 213–215]. Разом з тим III Універсал, як і звернення Генерального Секретаріату від 3 листопада, за влучним висловом П. Христюка, «не зайняв цілком виразної позиції відносно Радянського правительства Росії» [4, с. 53]. До того ж, у ньому було закладене протиріччя: з одного боку, доволі чітко окреслювалася Україна як